

JACÍ JSOU DNEŠNÍ STUDENTI PRÁV?*

MICHAL URBAN, SIMONA TRÁVNÍČKOVÁ**

„Když jsem byl v prvním ročníku, dělal jsem si takový průzkum. Víc než polovina mé studijní skupiny se chtěla věnovat službě veřejnosti. Když jsme o tři roky později promovali, chtěli jsme všichni jen vydělávat peníze. Nevím, co se to s námi stalo... Právnický fakulty udělají z lidí bestie.“¹

Abstract: Who are present-day law students?

The article summarizes basic findings of a questionnaire survey conducted at the Faculty of Law, Charles University in the academic year 2016/2017 among more than a thousand current faculty students. The research focused on how law students of the first, third and fifth year of the faculty perceive the quality, difficulty and usefulness of their studies, what is the greatest study motivation for the students, what are their knowledge, skills and attitudes and what helps them to expand their knowledge and skills.

Keywords: students; Faculty of Law of the Charles University; knowledge; skills; attitudes; learning motivation; questionnaire survey; quality and difficulty of studies

Klíčová slova: studenti; Právnická fakulta UK; znalosti; dovednosti; postoje; studijní motivace; kvalita a náročnost studia; dotazníkové šetření

DOI: 10.14712/23366478.2018.26

1. ÚVOD

České právnické fakulty jsou snadným terčem kritiky. Přichází na ně jedni z nejtalentovanějších mladých lidí své generace,² mnohdy plní ideálů, jako ti v Gri-

* Výzkum podpořila Nadace Hugo Grotia (<http://www.hugogrotius.cz>), které tímto velmi děkujeme za podporu.

** JUDr. Mgr. Michal Urban, Ph.D., je odborným asistentem na PF UK. Zabývá se sociologií práva, právní didaktikou a v Centru právních dovedností na PF UK také možnostmi propojení teoretické a praktické výuky. JUDr. Simona Trávníčková, Ph.D., vystudovala Právnickou fakultu v Brně, kde vedla Ústav dovednostní výuky a inovace studia a zabývala se rozvojem dovedností u studentů a začínajících pedagogů. V současné době spolupracuje s PF UK, kde vyučuje předměty zaměřené na rozvoj soft skills.

¹ GRISHAM, John: *Advokát chudých*. Praha 2011, str. 81.

² Soudě alespoň podle dat společnosti Scio, která organizuje řadě vysokých škol, včetně PF UK, testy obecných studijních předpokladů, které slouží jako část přijímací zkoušky. Dle dat z let 2005–2012 odcházejí žáci s nejlepšími výsledky na matematicko-fyzikální a přírodovědné obory, poté na společenskovední a následně na právnické obory. Průměrné výsledky uchazečů o studium práva sice neční nad ostatní studenty, pořád se nicméně budoucí právníci umísťují na 4. místě mezi 11 sledovanými skupinami studijních oborů a vykazují jednoznačně nadprůměrné výsledky. Srov. SCIO. *Motivace, priority a kvalita uchazečů o VŠ studium: Výbrana zjištění z projektů Vektor a Národní srovnávací zkoušky* [online]. 3. 7. 2017. Dostupné na: https://www.scio.cz/download/analyzy/souhrn_poznatku_Vektor_uchazeci.pdf. Dle analýzy dat z let

shamově citátu v úvodu. Po pár letech ovšem odcházejí ubití paragrafy a nezáživností. Jediné, po čem opravdu touží, je získat dobře placené místo. Alespoň takový obraz právníků šíří nejen spisovatelé jako John Grisham. Jistě nevzniká zcela nezaslouženě, do jaké míry ale skutečně odráží to, jací jsou současní studenti práv? Jak kvalitu, náročnost a přínosnost studia hodnotí současní studenti prvního, třetího a pátého ročníku Právnícké fakulty Univerzity Karlovy (dále jen „PF UK“), co pro ně představuje největší studijní motivaci a co jim nejvíce pomáhá rozšiřovat své znalosti, dovednosti a postoje? Na tyto a mnohé další otázky nabízí odpovědi rozsáhlý výzkum, který s přispěním Nadace Hugo Grotia proběhl v akademickém roce 2016/2017 na PF UK. V tomto článku představujeme základní zjištění provedeného šetření mezi více než tisícem současných studentů fakulty.

2. POPIS VÝZKUMU

Abychom zjistili odpovědi na výše uvedené otázky, uspořádali jsme obsáhlé dotazníkové šetření mezi studenty prvního, třetího a pátého³ ročníku v akademickém roce 2016/2017.⁴ Dotazník jsme nejprve odborně konzultovali⁵ a pilotně otestovali na malé skupině studentů. Následně jsme upravené dotazníky distribuovali jak ve fyzické podobě vždy na jedné z úvodních přednášek daného ročníku, tak elektronicky – každý student obdržel odkaz na elektronickou verzi dotazníku prostřednictvím studijního oddělení do své e-mailové schránky a umístili jsme jej i do ročníkových skupin na sociální síti Facebook. Díky tomuto kombinovanému způsobu distribuce jsme získali odpovědi od 1037 studentů, z nichž po vyřazení neúplných či z jiného důvodu nepoužitelných dotazníků zůstalo 978 odpovědí, a to 412 z prvního ročníku, 278 ze třetího a 289 z pátého ročníku.

Vycházíme-li z počtu studentů, kteří byli počátkem října 2016 evidovaní coby studenti v informačním systému fakulty, a proto jim byl adresovaný osobní e-mail se

1998–2008 od Ondřeje Šteffla pak na práva chodí studovat stále větší počet studentů, kteří se umisťují mezi 20 % nejlepšími studenty všech oborů. Srov. ŠTEFFL, Ondřej. Na které VŠ jdou nejlepší a jak se to změnilo. In: *Aktuálně.cz* [online]. 3. 7. 2017. Dostupné na: <http://blog.aktualne.cz/blogy/ondrej-steffl.php?itemid=7678zvy>.

³ Pátý ročník zahrnoval i studenty, kteří studují ve vyšších ročnících, ale jsou stále ještě studenty fakulty. V dalším textu budeme pro zjednodušení k této skupině studentů souhrnně odkazovat jako ke studentům pátého ročníku.

⁴ Při výběru a formulaci jednotlivých otázek jsme se inspirovali také zahraničními výzkumy zkoumajícími studenty práv, zejména Law School Admission Council National Longitudinal Bar Passage Study, což je dlouhodobý výzkum právního vzdělávání a vstupu do právního povolání prováděný ve Spojených státech amerických. Dotazníky a závěry výzkumu jsou dostupné zde: WIGHTMAN, Linda F.: *LSAC National Longitudinal Bar Passage Study. LSAC Research Report Series* [online]. 2. 7. 2017. Dostupné na: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED469370.pdf>. A WIGHTMAN, Linda F. *User's guide LSAC National Longitudinal Data File* [online]. 2. 7. 2017. Dostupné na: http://www2.law.ucla.edu/sander/Systemic/data/LSAC/bps_usersguide_layout.pdf.

⁵ Za cenné odborné připomínky k sestavování i vyhodnocování dotazníků děkujeme socioložce Mgr. Blance Tollarové, Ph.D., a prof. JUDr. Janu Kyselovi, Ph.D., DSc. Za pomoc s odbornou korekturou děkujeme Mgr. Václavu Chmelovi, za pomoc s administrací, přepisem i za připomínky k článku děkujeme také Mgr. Haně Draslarové, Adéle Marešové a Janu Váňovi. Mgr. Viktoru Hatinovi a Michalu Kukovi pak děkujeme zejména za pomoc s grafy.

žádostí o zapojení se do výzkumu, představovala návratnost dotazníku 81 % u studentů prvního (431 z 532), 57 % u studentů třetího (295 z 519) a 44 % u studentů pátého ročníku (311 ze 701). Sociologická literatura na základě dlouhodobé praxe formuluje doporučené rozsahy výběrových vzorků u základních souborů o velikosti od 100 do 1000 jednotek na 40 %.⁶ Někteří autoři u výzkumů spočívající na samovýběru respondentů vyžadují vyšší návratnost (nejméně 50 % a nejlépe 75 %).⁷ Návratnost u prvního ročníku tuto doporučenou hranici přesahuje, u třetího a zejména u pátého ročníku se ovšem pohybuje jen těsně nad doporučenými 40 %. Jelikož byli sice, a to více způsobu, osloveni všichni studenti daných ročníků, výsledný vzorek odpovídá samovýběru, tj. zahrnuje jen ty studenty, kteří dotazník dobrovolně vyplnili. Z toho důvodu je nutné k závěrům obsaženým v tomto článku přistupovat s ohledem na to, že vychází z odpovědí 57 %, resp. 44 % studentů daného ročníku. Abychom zvýšili důvěryhodnost našich dat, porovnali jsme získaný vzorek s celými ročníky co do věkového a genderového složení. Náš vzorek se s těmito charakteristikami celých ročníků velmi shodoval: rozdíl činil jen 16, 7 a 5 měsíců u věku a 6, 4 a 3 procentních bodů u pohlaví v prvním, třetím a pátém ročníku.⁸

S vědomím výše popsaného limitu jsme ostatně opatrně i interpretovali naše data. Jsme si vědomi toho, že s nezbytnou opatrností je možné zobecňovat výsledky našeho výzkumu na jednotlivé ročníky PF UK, zejména protože se náš vzorek velmi blíží celým ročníkům co do věkového a genderového složení, ale že na základě našeho výzkumu rozhodně není možné dělat empiricky podložené zobecňující soudy o všech mladých právnících, neřku-li právnickém stavu jako takovém. Věříme každopádně, že zkušenosti získané se sběrem dat a návratností při první distribuci dotazníků nám umožní zvýšit jejich návratnost při distribuci dotazníků v budoucnosti.

Dotazník pro třetí a pátý ročník byl identický, na jedenácti stranách obsahoval 30 otázek. První část se ptala po motivaci respondentů studovat na PF UK a studenti v ní zároveň hodnotili kvalitu a náročnost studia. V další části posuzovali své právní znalosti, dovednosti a postoje a označovali, co jim pomáhá v jejich rozvoji. Poslední část dotazníku obsahovala údaje o respondentech (věk, pohlaví, předchozí vzdělání, počet právníků v rodině, intenzitu, s jakou při studiu pracují či dochází na odbornou stáž, a počet hodin věnovaných přípravě do školy během semestru a o zkuškovém období). Dotazník pro první ročník zahrnoval jen 16 otázek na sedmi stranách, jelikož čerství členové akademické obce ještě nemohli vyhodnotit, jaký vliv na ně mělo několik let studia na fakultě. Otázky v dotazníku pro první ročník se ve značné míře shodovaly s otázkami, které byly kladeny v rámci dotazníku studentům třetího a pátého ročníku.

⁶ REICHEL, Jiří: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, str. 87, nebo též VOJTÍŠEK, Petr: *Metody a techniky výzkumu a jejich aplikace v absolventských pracích vyšších odborných škol*. Praha: Vyšší odborná škola sociálně právní, 2012, str. 17.

⁷ Srov. MAREŠ, Jiří: *Manuál pro tvůrce a uživatele studentského posuzování výuky*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006, str. 35. Autoři další publikace vyžadují alespoň 70 %. Srov. MORRA IMAS, Linda G. – RIST, Ray C. *The Road to Results: Designing and Conducting Effective Development Evaluations*. World Bank, 2009, str. 334.

⁸ Srov. MORRA IMAS, Linda G. – RIST, Ray C.: *The Road to Results: Designing and Conducting Effective Development Evaluations*. World Bank, 2009, str. 334.

Dotazník jsme v průběhu příprav pilotovali, abychom ve výsledku mohli použít dotazník s naprostou většinou uzavřených otázek.

Dlouhodobým záměrem výzkumného týmu je mapovat vývoj odpovědí konkrétních studentů v průběhu studia, a to opakovaným kladením stejných otázek v různých fázích studia. V kontextu tohoto dlouhodobého záměru je cílem vytvořit longitudinální studii, která bude popisovat vývoj motivace, postojů a názorů studentů. Dotazník vyplňovali studenti anonymně, ale tak, aby v dalších letech bylo možné odpovědi jednotlivých studentů spárovat s dřívějšími výsledky.⁹

Naší základní motivací bylo přispět k lepšímu poznání toho, kdo vlastně studuje na Právnické fakultě UK, na které sami několik let vyučujeme. Každý pedagog pochopitelně zná blíže pár studentů, reprezentativní obraz celých generací studentů ovšem neexistuje. Podobně neexistuje doklad o tom, jak se studenti v průběhu let mění, co jim studium na PF UK přináší a jaké znalosti a dovednosti v nich studium rozvíjí. Doufáme, že zjištěné výsledky přispějí k rozvoji právnického vzdělávání na PF UK i na jiných právnických fakultách¹⁰ tím, že pomohou vyučujícím lépe porozumět tomu, kdo jsou jejich studenti a jaký vliv na ně studium a jeho jednotlivé složky mají.

3. CO PŘIVÁDÍ MLADÉ LIDI NA PRÁVA A PROČ VOLÍ PRAŽSKOU FAKULTU?

V první sérii otázek jsme se ptali na to, z jakého důvodu se studenti rozhodli pro studium práva a proč ze všech právnických fakult zvolili právě tu pražskou. Naším cílem bylo zjistit, jakou motivaci pro studium práv má typický student PF UK.¹¹

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že typický student fakulty se na práva hlásí proto, že ho baví společenské vědy, láká prestiž právního vzdělání i právnické profese a chce vydělávat velké peníze. Pregnantně své motivace pro studium formuloval jeden ze studentů takto: „*mít se dobře, být chytrý a všemu rozumět*“. Idealistickou motivaci, tj. pomáhat druhým lidem či pomoci svého vzdělání přispět ke zlepšení světa, přiznává něco přes polovinu studentů.¹²

Za pozornost také stojí, že naprostá většina studentů rozhodně popírá, že by práva studovali kvůli rodičům či kamarádům či že se nedostali na jiný obor. Jen lehce přes

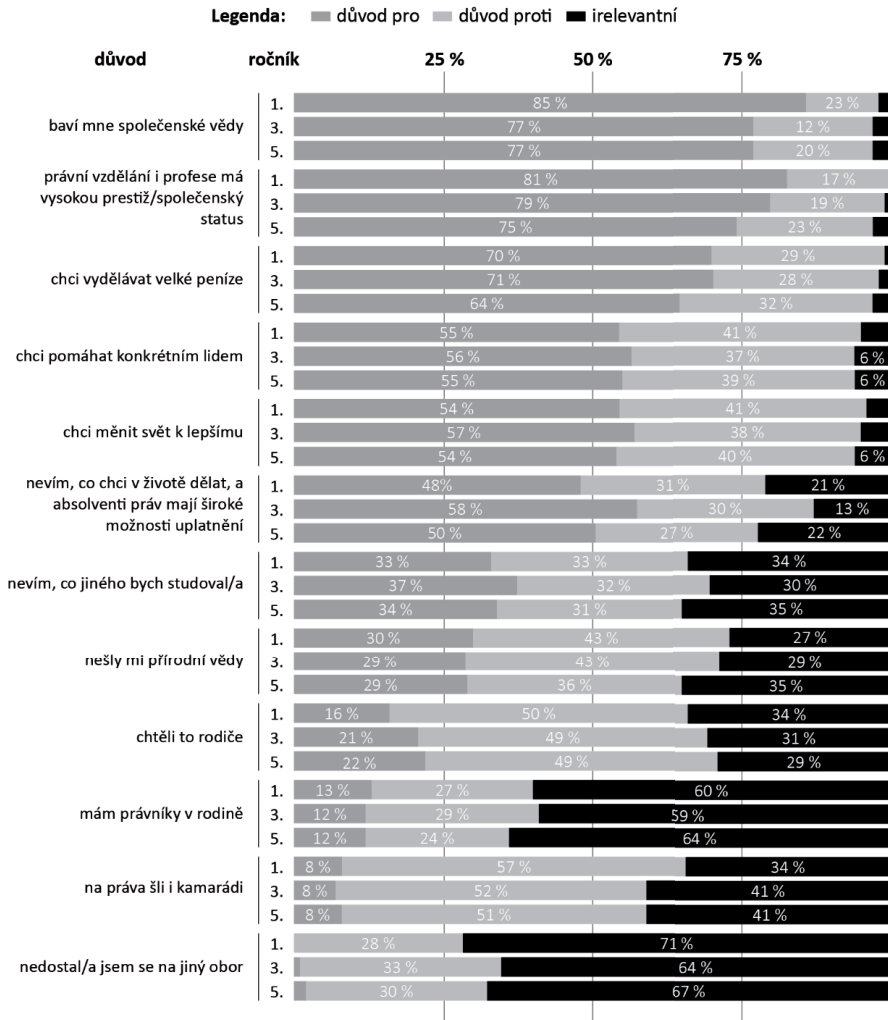
⁹ Anonymitu dotazníku zajišťovala „podpisová matice“ na jeho konci, v níž studenti dle odpovědi na zadané otázky (např. poslední číslice narození vašeho otce, první písmeno obce, kde nastoupili do 1. třídy) vytvořili svůj unikátní podpisový kód, který neprozradí jejich identitu, a přesto jim umožní daný kód vygenerovat a znovu uvést i po několika letech.

¹⁰ Každou právnickou fakultu sice studují jiní studenti, současně je velmi pravděpodobné, že všechny čtyři právnické fakulty, a zejména pak ty dvě nejstarší (tj. brněnská a pražská), přitahují přece jen ne úplně nepodobné studenty (zejm. ve srovnání např. s přírodními vědami).

¹¹ Otázky byly formulovány jako uzavřené, studenti vybírali na škále.

¹² Podle reprezentativního výzkumu společnosti Universum mezi více než 14 tisíci vysokoškoláků by 61 % studentů raději studovalo něco jiného. Kdyby mohli začít studovat znovu, vybrali by si jinou vysokou školu, a to v 57 % školu českou a ve 4 % zahraniční. Při výběru vysoké školy hraje největší roli hodnocení univerzity (43 %). Následují internetové stránky školy (25 %), informace od přátel (24 %), průvodci poskytující informace o univerzitě (18 %) a rada rodičů (17 %). Viz RÁKOSOVÁ, Irena: *Podle čeho si studenti vybírají vysokou školu?* [online]. 1. 7. 2017. Dostupné na: <http://www.universumczech.com/podle-choho-si-studenti-vybiraji-vysokou-skolu/tips-and-tricks/32>.

Proč studovat práva

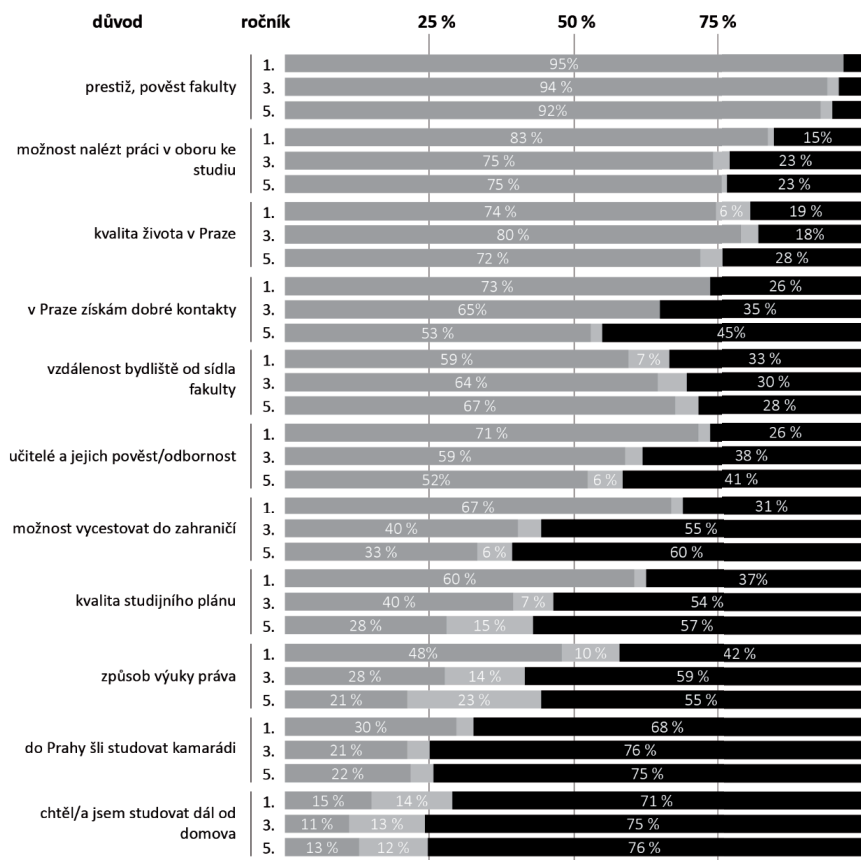

10 % studentů PF UK pochází z právnických rodin a tradiční negativní důvod volby právnické profese, tj. „nešly mi přírodní vědy“, udává jen 30 % respondentů. V důvodech pro volbu právního vzdělávání se přitom studenti všech testovaných ročníků téměř shodují.

Praha jako místo pro studium práv přitahuje své studenty zejména svojí prestiží a dobrou pověstí, možností nalézt během studia práci v oboru a celkovou kvalitou života v hlavním městě. Pro více než 70 % studentů prvního ročníku pak sehrála pozitivní roli i pověst či odbornost učitelů a možnost získat během studia dobré kontakty, ve vyšších ročnících tento důvod klesá na nadpoloviční většinu respondentů. Relativně malou roli

Proč Praha

Legenda: ■ důvod pro ■ důvod proti ■ irelevantní

sehrává způsob výuky práva: za motivující ho považuje 48 % studentů prvního ročníku, ale jen 28 % studentů třetího a 21 % pátého ročníku. Ačkoli se otázka ptala na motivaci přihlásit se na právnickou fakultu do prvního ročníku, i přesto můžeme pozorovat klesající tendenci kladných odpovědí, což zřejmě můžeme připisovat zkušenosti studentů s fakultním způsobem výuky.

Pracovní skupina pro prezentaci fakulty vůči uchazečům působící v rámci Komise pro informační technologie a propagaci PF UK provedla v roce 2015 šetření mezi studenty čerstvě přijatými ke studiu na PF UK. Výsledky šetření víceméně odpovídají námi zjištěným závěrům (studenti shodně odmítají rodinnou tradici, možnost vycestovat studovat do zahraničí či nedostání se na jiný obor jako zdroj motivace pro studium na PF UK, naopak zmiňují prestiž fakulty, faktor hlavního města a možnost všestranného uplatnění), v něčem je nicméně zajímavě doplňují. Šetření např. zjistilo, že 60 % zapsaných studentů prvního ročníku se pro studium PF UK rozhodlo již před

začátkem svého maturitního ročníku, 27 % v průběhu maturitního roku a jen 11 % na poslední chvíli.¹³

Z hlediska genderového rozdělení studují na fakultě vyrovnané ročníky, rozdíl mezi zástupci obou pohlaví nepřevyšuje v žádném z testovaných ročníků 6 procentních bodů. Velmi zajímavé je nicméně zjištění, že více než 60 % studentů ve všech ročnících přichází na fakultu z víceletých gymnázií, dalších zhruba 30 % pak z gymnázií čtyřletých. Naše zjištění tedy plně potvrzují, že jen naprosté minimum studentů práv (10 %) je na fakultu přijato z jiného typu střední školy než gymnázia a téměř dvě třetiny studentů fakulty přichází z víceletých gymnázií, tj. škol, na které se žáci hlásí ve věku zhruba 11 či 13 let.¹⁴ Naprostá většina studentů přitom začíná fakultu studovat bezprostředně po ukončení střední školy, maximálně s roční přestávkou.

4. CO STUDENTY FAKULTY MOTIVUJE KE STUDIU A CO JE NAOPAK OD STUDIA ODVÁDÍ?

Mezi studenty třetího a pátého ročníku jsme dále detailněji zjišťovali, co konkrétně ovlivňuje jejich motivaci na fakultě studovat.¹⁵

Prekvapivé zjištění jsme zaznamenali u otázky „poznání, jak právo v realitě funguje“. Mnohdy se setkáváme s názorem, že poznání, jak právo funguje v realitě, studenty od studia odrazuje. Studenti to ovšem vnímají opačně: 82 % studentů třetího a 68 % studentů pátého ročníku to považuje za inspirující faktor.

Občas někteří studenti v neformálních vyjádřeních na adresu fakulty přiznávají, že fakultu vnímají jako velmi solidní cestovní kancelář, jejíž bohatá síť partnerských univerzit jim umožní s minimálními náklady strávit rok i více v zahraničí. Podle našich zjištění možnost studovat v zahraničí považuje za motivující 55 % respondentů z třetího a 51 % pátého ročníku, pro naprostou většinu ostatních možnost získat zahraniční zkušenost nemá vliv. Mezinárodní dimenze studia je tedy významná pro zhruba každého druhého studenta vyšších ročníků fakulty.

Jen relativně velmi málo studenty motivuje možnost získat červený diplom a poměr počtu studentů na jednoho učitele, který na pražských právech coby velké instituci

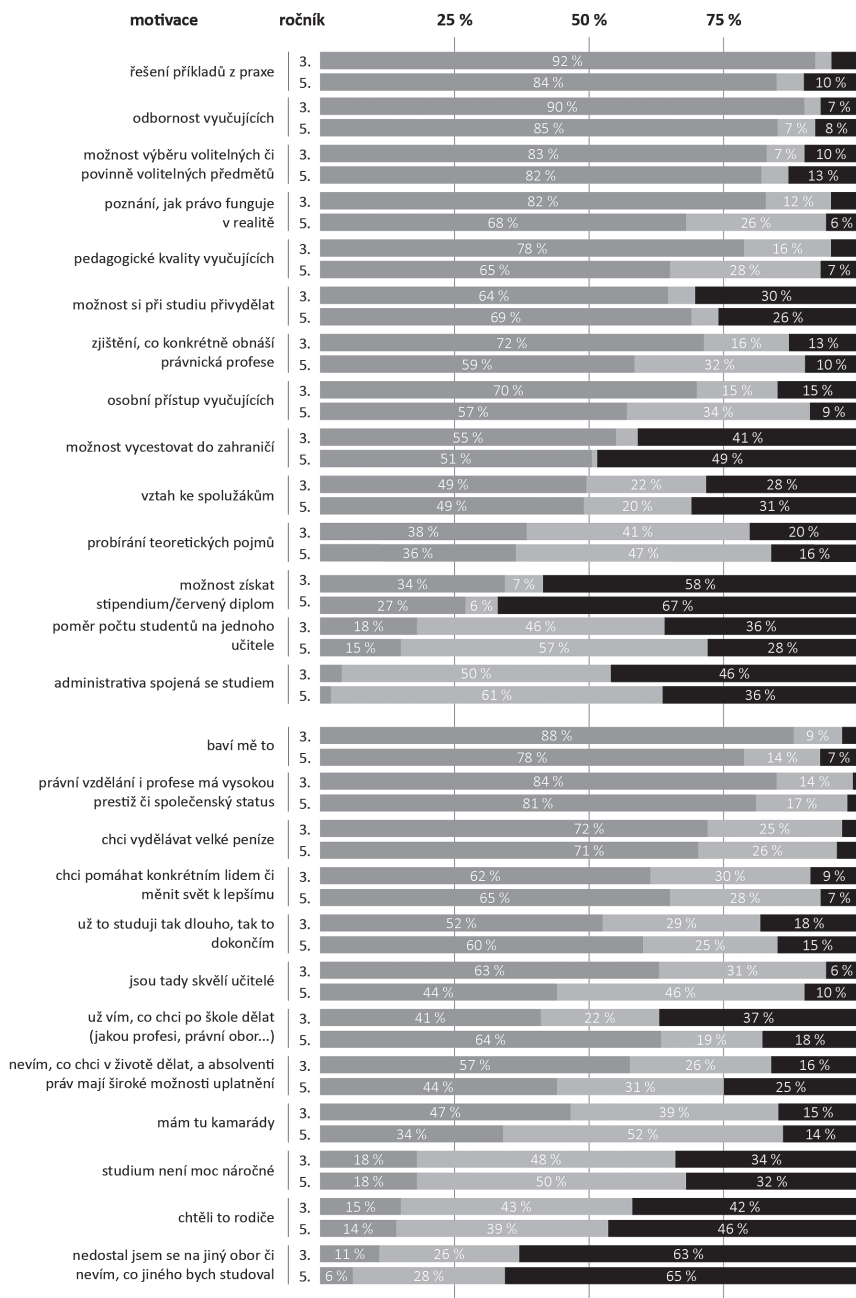
¹³ Srov. Komise pro informační technologie a propagaci PF UK. Vyhodnocení dotazníků pro přijaté studenty [online]. 3. 7. 2017, str. 5. Dostupné na: <http://www.prf.cuni.cz/dokumenty-download/1404052449/>.

¹⁴ Na víceletá gymnázia logicky odcházejí ti studijně nejzdatnější žáci, navíc se dle dat společnosti Scio rozdíl mezi prvním a posledním ročníkem středoškolského studia mezi školami zvětšují: osmiletá gymnázia zvyšují svůj náskok před čtyřletými, čtyřletá před obchodními akademiemi a středními průmyslovými školami. Rozdílné výsledky v testech obecných studijních předpokladů, na základě kterých jsou studenti přijímáni i na PF UK, souvisí především s typem školy, kterou žáci navštěvují. Další proměnné, jako pohlaví, velikost obce nebo vzdělání rodičů, podle dat Scia rozdílly vysvětlují také, ale méně. Srov. SCIO. *Srovnání výsledků testů žáků středních škol v letech 2005–2011: Výbraná zjištění z projektu Vektor (část 1)* [online]. 3. 7. 2017. Dostupné na: https://www.scio.cz/download/vektor/souhrn_poznatku_Vektor_2005_2011_fin.pdf.

¹⁵ Studentů jsme se ptali na uzavřenou otázku: „Co obecně ovlivňuje vaši motivaci studovat na fakultě? Ať už pozitivně (zvyšuje to vaši motivaci studovat) či negativně (odrazuje vás to od studia).“ Odpovědi v této části článku tudíž nelze automaticky ztotožňovat s tím, že odráží fakultní realitu, tj. to, jaká je současná PF UK. Odpovědi nicméně zřetelně vypovídají o tom, o jaké aspekty studia mají studenti zájem a které pro ně naopak příliš podstatné nejsou.

Motivace ke studiu, 3. a 5. ročník

Legenda: ■ přispělo ■ nepřispělo ■ nemohu / nedokážu posoudit

opravdu není nijak příznivý a bývá častým terčem kritiky. Pro učitele fakulty je vlastně skvělou zprávou, že ze čtrnácti nabídnutých možností suverénně nejvíce studenty odrazuje administrativa spojená se studiem, a to 50 % studentů třetího a 61 % pátého ročníku. Přitom téměř polovina respondentů ze třetího ročníku (45 %) a třetina ročníku pátého (36 %) uvedla, že na jejich motivaci studovat nemá vliv. Plně tak dle našich dat odrazuje pouze 13 % studentů třetího a 19 % pátého ročníku, což je výrazně pozitivnější zjištění, než které odráží všeobecné fakultní povědomí o zkušenostech studentů se studijním oddělením a dalšími oficiálnostmi na fakultě. Ve výsledku se tedy jedná o výrazně méně demotivační element fakultního studia, než by se z popisu individuálních příběhů mohlo zdát.

Za podstatné považujeme výsledky v oblasti vztahu k ostatním spolužákům. Spolužáci coby motivace ke studiu (ať v podobně soutěžení, nebo kooperace a společného zdolávání fakulty) fungují jen relativně málo. Pro téměř třetinu studentů ve třetím i pátém ročníku nemá jejich vztah ke spolužákům jakýkoli vliv na motivaci ke studiu, pětinu dokonce odrazuje. Motivuje naopak v obou ročnících shodně polovinu respondentů, jakkoli většinu z nich jen „spíše“ a nikoli „určitě“. Na začátku třetího či pátého ročníku 47 % studentů třetího a 34 % pátého ročníku udává kamarády jako důvod, proč fakultu studují. To víceméně odpovídá i studentské představě, že právě v Praze se jim podaří získat dobré kontakty, ke kterým se přihlásilo 65 % studentů třetího a 53 % pátého ročníku. Budování vztahů se svými spolužáky, oněch legendárních životních pout, na která mnozí i po řadě let rádi a vesměs v dobrém vzpomínají, se zřetelně týká jen zhruba poloviny studentů. Naproti tomu komornější právnické fakulty, které známe např. z anglo-amerického vysokoškolského prostředí, záměrně pracují s týmovým duchem studijních skupin, skupinovou dynamikou či pospolitostí celého studijního ročníku.¹⁶ Získaný sociální kapitál přitom často představuje jeden z nejdůležitějších přínosů celého studia: i v pozdější praxi se přeci mnohdy obracíme na své kamarády a známé ze studií, neboť právě oni pro nás ze zjevných důvodů vystupují z masy ostatních právníků.

Zajímavou otázkou již přesahující naše šetření je, do jaké míry jsou studenti individuality a bližší vztahy se svými spolužáky nechtějí navazovat, a do jaké míry jen reagují na značně anonymní fakultní vzdělávací systém. Je zřejmé, že svůj vliv sehrává neexistence studijních kruhů, třídních učitelů či tutorů z vyšších ročníků. Studenti navštěvují semináře v naprosté většině s jinou skupinou studentů, než které potkávají na jiných předmětech, což nutně omezuje prostor se v rámci studia blíže poznat. Na víceméně anonymní studijní systém nepochybně reagují nejen studentské spolky, jejichž činnost na pražské právnické fakultě tradičně bývá na české poměry poměrně činná,¹⁷ ale i seznamovací kurzy pro studenty prvních ročníků, které již nepořádají jen jednotlivé

¹⁶ Nejde přitom jen o elitní školy typu Oxford či Cambridge, ale i běžnější fakulty, jako třeba University of York, kde naprostou většinu svého studia stráví studenti v malých skupinách o počtu zhruba 10 studentů.

¹⁷ V porovnání s americkou a britskou realitou mají nicméně i pražská práva před sebou ještě hodně dlouhou cestu, neboť tradice studentského shromažďování mnohdy dosahuje na těchto zahraničních univerzitách u nás těžko představitelné intenzity. Má to ovšem různé dopady: na jedné straně vlastně vydávají právnické časopisy studenti, na druhé straně mohou mít spolky nepřiměřený vliv na působení učitelů (zvláště těch málo „liberálních“).

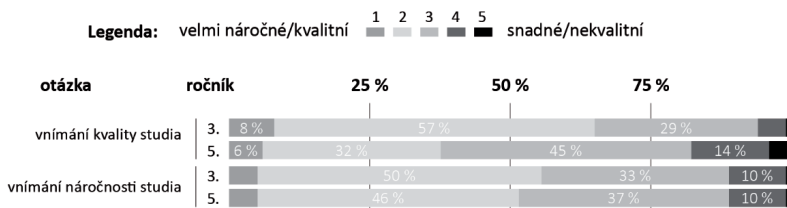
fakultní spolky, ale nově i samotná fakulta.¹⁸ Je otázkou, do jaké míry je právě oslabená sociální dimenze právnického studia dalším z faktorů, který podporuje relativně brzký odchod studentů do právní praxe, neboť v prostředí zejm. menší advokátní kanceláře mohou snáze získat profesní a konec konců i osobní vztahy, navíc nepostrádají bohatý sociální akademický život. Naše data této interpretaci nebrání, neboť se neprokázala korelace mezi těmi, kdo mezi motivace ke studiu uvádí své kamarády, a těmi, kdo při studiu nepracují, nebo pracují jen minimálně. Svoji roli zde může sehrávat i fakt, že studenti v menší míře než dříve bydlí na kolejích. Kolejní život má nepochybně svá specifika, mezilidské vztahy nicméně zpravidla pomáhá navazovat či prohlubovat.

5. JAK NÁROČNÉ A KVALITNÍ JE STUDIUM NA PF UK?

Další sada otázek se zaměřovala na to, jak kvalitní a náročné vnímají studenti studium na PF UK a jak to zohledňují při plánování svého studia. Výzkum sledoval i změnu (zvýšení či snížení) míry nadšení studentů ze studia.

Na škále 1–5, kde 1 označuje nejvyšší kvalitu, hodnotili studenti třetího a pátého ročníku náročnost studia shodně hodnotou 2,5. Studium jim tedy připadá spíš náročné než snadné, ale nikoli přehnaně náročné. Studenti tedy zjevně fakultu vnímají jako „přiměřeně kvalitní“ – ani jako špičkovou instituci, na kterou by právem mohli být hrdí, ale ani jako prostou továrnu na diplomy, která vedle toho, že odemkne svět kariéry v právnických povoláních, nepřinese nic dalšího.

Jak náročné/kvalitní je studium na PF UK?

Velmi povzbudivou zprávou pro pražskou fakultu nicméně představuje zjištění, že 47 % studentů třetího ročníku uvedlo, že se během uplynulých dvou let studia jejich nadšení ze studia zvýšilo, zatímco jen u 16 % se snížilo a třetina své nadšení považuje za stejné. Méně povzbudivou zprávou je, že u studentů pátého ročníku již shodně třetina udává zvýšení i snížení svého nadšení.

V důsledku toho, jak náročné a kvalitní studium na fakultě v předchozích 2 letech podle studentů bylo, naprostá většina z nich (89 % ve třetím a 82 % v pátém ročníku) jednoduše dále studuje podle studijního plánu. Hned druhá nejčastěji volená možnost

¹⁸ Nejedná se přitom o jev nepodstatný. Spolkové seznamovací kurzy pojmu většinou jen po skupině o velikosti zhruba jedné středoškolské třídy (výjimkou je ELSA Praha, jejichž seznamovacích akcí se ročně účastní okolo 200 studentů), fakultní akce ovšem v několika běžích i přesto, že se jedná o akci dobrovolnou, jakkoli doporučenou, pojme téměř polovinu prvního ročníku.

v této baterii otázek¹⁹ ovšem odhalila, že 64 % studentů třetího a 76 % studentů pátého ročníku si během studia našlo práci v oboru, aby se o právu něco dozvěděli. Není to podle studentů přitom tak, že by současně polevovali ve studiu: 61 % studentů třetího a 58 % studentů pátého ročníku uvádí, že si začali vybírat náročné předměty či vyučující, aby se něco opravdu naučili. Naopak pouze 30 % studentů třetího a 40 % studentů pátého chodí jen na předměty, kde se dělá docházka, ty nejsnazší předměty a vyučující si pak podle svých slov začalo vybírat jen 18 % respondentů ze třetího a 26 % pátého ročníku. Je ovšem sporné, do jaké míry studenti začínají již během studia pracovat v oboru proto, že jim na fakultě něco podstatného chybí. Tvrdí to sice dvě třetiny studentů třetího a tři čtvrtiny pátého ročníku, současně již v prvním ročníku 83 % respondentů uvádí, že Prahu jako své místo studia volí proto, že jim nabízí ke studiu možnost nalézt práci v oboru. Zatímco relaxaci, koníčkům, zábavě a odpočinku chtějí věnovat průměrně 23 hodin přes semestr (mimo zkouškové období) týdně, placené práci 16 a samostudiu 12 hodin. Již první výukový týden jsou tak většinou přesvědčeni, že se budou ucházet o práci v oboru, bez ohledu na to, jak náročné a kvalitní zjistí, že je pro ně studium na fakultě.

Za pozornosti hodné považujeme nicméně zjištění, že na základě zkušeností se studiem na PF UK se 34 % studentů třetího a celých 62 % studentů pátého ročníku přes semestr přestalo připravovat do školy a učí se jen ve zkouškovém období a 21 % studentů třetího a celých 48 % studentů pátého ročníku přestalo chodit na většinu přednášek a seminářů. Studenti přitom zjevně mají ochotu se studiu věnovat: samostudiu, do kterého můžeme započítat i domácí přípravu, jsou studenti prvního ročníku během semestru ochotni věnovat průměrně 12 hodin týdně, seminářům a přednáškám potom 18 hodin. Studenti třetího a pátého ročníku pak uvádí, že samostudiu reálně v minulém roce věnovali 11 hodin, resp. 9 hodin týdně, účasti na přednáškách a seminářích pak 18, resp. 11 hodin týdně. Vůbec nejhorší hodnocení v této baterii otázek obdržela zkušenost se zkouškami. Jen 19 %, resp. 15 % (z nichž jen 1 % „určitě“) studentů je přesvědčeno, že známky u zkoušek vypovídají o tom, jak kdo rozumí zkoušenému předmětu. Ukazuje se, že ani ti, kteří uspějí na „výborné“ či „velmi dobře“, kterých je jistě víc než necelá pětina, nemají důvěru ve férovost zkouškového mechanismu. Natož pak ti, kteří jím u jednotlivých zkoušek musí procházet opakovaně, nebo končí s nedobrymi výsledky. V jiném výzkumu mezi studenty fakulty sice označilo současnou podobu zkoušek za vyhovující 30 % a „jen“ 39 % studentů všech ročníků za nevyhovující, současně ovšem ti samí studenti jsou v 88 % přesvědčeni, že na jednotlivých katedrách existují nevyrovnané požadavky mezi zkoušejícími a 71 % z nich si myslí, že zkoušení není při porovnání mezi studenty u jednotlivých zkoušejících objektivní.²⁰

Celkově se tedy ukazuje, že fakulta v očích svých studentů vypadá jako přiměřeně kvalitní i náročná a studijní zkušenosti nevedou studenty k tomu, že by ve svém stu-

¹⁹ Baterii otázek se standardně označuje sdružení více otázek na obdobné téma do jednoho bloku, resp. tabulky, což dotazovaným usnadňuje vyplňování. V našem dotazníku jsme baterie otázek používali poměrně často.

²⁰ ŘÍHA, Michal: *Vztah studentů ke zkouškám na PF UK* [online]. 3. 7. 2017, str. 196. Dostupné na: https://www.dropbox.com/s/pw2fut9b0bbw8fq/Zpr%C3%A1va_zkou%C5%A1ky_studenti_v%C5%A1ichni.pdf?dl=0. Dotazník v rámci elektronické ankety vyplnilo 1229 studentů víceméně rovnoměrně rozdělených do všech ročníků, 5 % respondentů představovalo absolventy.

dijním úsilí výrazně polevovali. Mění ovšem jeho zacílení: namísto přednášek a učení se během semestru soustředí na semináře, mnohdy i náročnější předměty a vyučující a zkouškové období. A to i přesto, že jsou masivně přesvědčení, že zkoušky na naší alma mater nedokážou férově zhodnotit, jak kdo testované látky rozumí.

Za významné a vlastně už téměř nezbytné doplnění svého fakultního studia považují studenti práci v oboru. Pražskou právnickou fakultu volí mimo jiné právě proto, že jim poskytne možnost nalézt si ke studiu práci v oboru (jak se vyjádřilo 83 % studentů prvního a 75 % třetího a pátého ročníku), a to ve dvojitým smyslu. Jednak je nevytíží do té míry, že by na práci neměli čas, jednak jim její umístění v hlavním městě, kde sídlí řada mezinárodních společností i veřejných institucí, nabídne nesrovnatelně víc pracovních příležitostí než ostatní univerzitní města. Po dvou, resp. čtyřech letech studia si v reakci na náročnost a povahu fakulty našlo práci v oboru proto, aby se o právu něco dozvěděli, 64 % studentů třetího a 76 % studentů pátého ročníku, a také jsou přesvědčeni, že jim pomáhá v porozumění základním právním znalostem (51 %, resp. 75 %) i dovednostem (58 %, resp. 83 %).²¹

Základní důvody pro práci v oboru, případně odbornou stáž, se kterou ovšem má zkušenost jen nějakých 20 % studentů třetího a 40 % pátého ročníku, uvádí studenti třetího i pátého ročníku shodně v tomto pořadí: možnost získat zkušenost (80 %, resp. 92 %), mít co uvést v životopise (74 %, resp. 83 %) a posléze vydělat peníze (64 %, resp. 77 %).²² V práci či na odborné stáži přitom netráví studenti vůbec zanedbatelné množství svého času. Alespoň půlúvazkové vytížení (tj. více než 20 hodin týdně) přiznalo 29 % respondentů ze třetího a 47 % pátého ročníku.

Efekty, které podle studentů jejich zapojení do právní praxe již během studia přináší, považují za vesměs blahodárné. Celkem 59 % studentů třetího a 78 % pátého ročníku si myslí, že díky praxi lépe chápou souvislosti v právu, lehce nadpoloviční většina vidí větší smysl ve studiu (55 %, resp. 59 %) a studium je také víc baví (platí pro 49 %, resp. 65 %). Jen něco přes 40 % (42 %, resp. 43 %) uvádí, že v důsledku praxe neměli dost času na studium. Ušetřený čas by v případě, kdyby nedocházeli do praxe, věnovali studiu ovšem pouze 25 % respondentů.

Své zapojení do právní praxe prostřednictvím práce v oboru, v méně případech pak odborné stáže, současní studenti tedy zjevně považují za přirozenou součást svého studia, u které shledávají zřetelně víc přínosů než omezení.

6. CO MLADÍ PŘÁVNÍCI ZNAJÍ, DOKÁŽOU A CO SI MYSLÍ?

Vzdělávání na PF UK dle profilu absolventa, jak ho fakulta popsala ve svých strategických dokumentech, směřuje ke komplexnímu rozvoji studenta, který je

²¹ Uvedená čísla korespondují i s výsledky ankety mezi studenty PF UK, která v únoru 2017 zjistila, že průměrně 76 % respondentů ze všech ročníků odpovědělo, že při studiu pracuje (nebyla rozlišovaná práce v oboru a mimo něj). Viz ŘÍHA, Michal: *Vztah studentů k přednáškám na PF UK* [online]. 3. 7. 2017, s. 4. Anketu vyplnilo cca 1000 studentů PF UK.

²² V krátké baterii otázek dostali na výběr pouze z těchto třech možností.

orientovaný jak na teoretický základ a znalosti, tak na dovednosti, které získává propojením s praxí.²³

Druhá část našeho výzkumu se proto zaměřovala na znalosti, dovednosti a postoje studentů. Jejím cílem bylo zjistit, jak odlišně studenti vnímají své znalosti, dovednosti a postoje v průběhu studia, a to v dlouhodobém horizontu. Dalším cílem bylo zjistit, co a do jaké míry tyto změny podle studentů způsobuje, co nejméně přispívá k získání jejich znalostí a dovedností.²⁴

A. ZNALOSTI SOUČASNÝCH STUDENTŮ

Úroveň znalostí studentů jsme zkoumali pomocí baterie otázek, v rámci které měli studenti na škále „určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne“ označit odpovědi na deset znalostních otázek. Úloha byla uvedena tím, zda studenti dokážou „z hlavy“ odpovědět na otázky z teorie práva i platného práva z různých odvětví (trestní, občanské, rodinné a obchodní právo). Baterie otázek neověřovala skutečné znalosti studentů, tj. studenti neodpovídali na otázku, a není tedy možné ověřit, zda dané znalosti skutečně mají. Zkoumala přesvědčení studentů o tom, zda dokážou na položenou otázku správně odpovědět.²⁵

Jak ukazuje graf, ve všech ročnících jsou téměř všichni studenti přesvědčení o tom, že vědí, jaký soud sídlí ve Štrasburku, že dokážou popsat strukturu české soudní soustavy a definovat pojem právo. Nepřekvapí, že takto odpovídají studenti třetího a pátého ročníku, za pozoruhodné považujeme ovšem zjištění, že stejně odpovídají i studenti na samém počátku svého právnického studia.

Hlavní zjištění, které nám baterie otázek zaměřených na znalosti studentů přinesla, je, že se kladné odpovědi studentů v jednotlivých ročnících zvyšují. Nikoli dramaticky, ale přesto přesvědčivě, a to zejména ve srovnání prvního a pátého ročníku. Nejzřetelněji se to ukazuje u otázek z oblasti trestního práva, kde např. v otázce na definici přímého úmyslu představuje nárůst mezi prvním a pátým ročníkem dokonce třetinu respondentů.

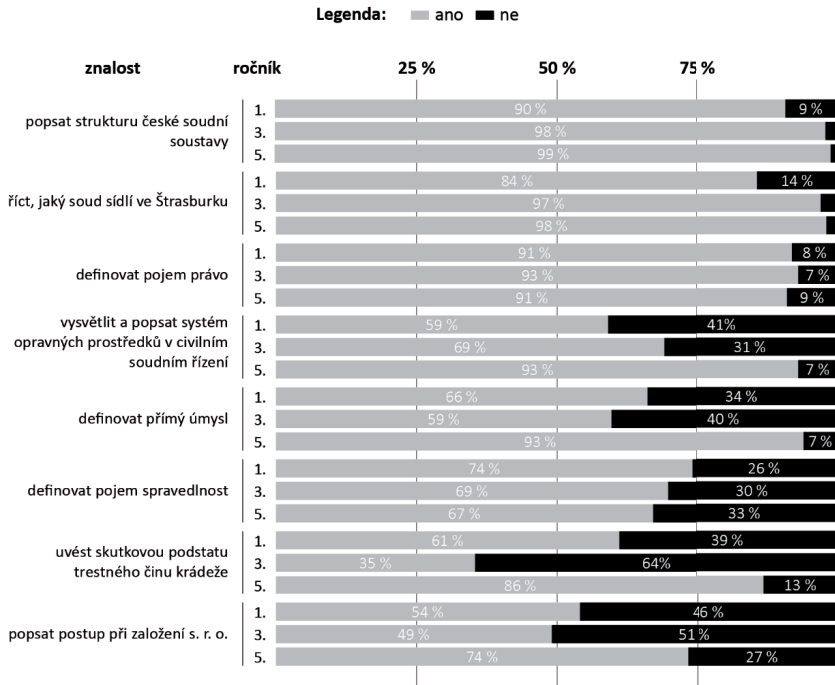
Trochu překvapivě si ovšem v řadě otázek studenti třetího ročníku věří méně než studenti ročníku prvního. Nejvíce se to odráží u otázky na skutkovou podstatu trestného činu krádeže (pokles o 26 procentních bodů), podobný trend nicméně můžeme pozorovat i u dalších třech otázek (definice spravedlnosti a přímého úmyslu a postup při založení s. r. o.).

²³ „Absolvent získává teoretický a praktický základ všech základních oborů českého práva v kontextu mezinárodního a evropského práva, v mezinárodním srovnání a v širších společenskovedních souvislostech. (...) Kromě teoretického vědního základu jednotlivých právních oborů se stále větší důraz klade na využívání výukových metod založených na rozboru konkrétních případů, na aplikaci teoretických poznatků a na spolupráci s právní praxí.“ Srov. profil absolventa PF UK magisterského studia, který byl použit při akreditaci účinné od akademického roku 2010/2011, dostupný např. zde: <http://www.prf.cuni.cz/pravidla-studia-1404049253.html>.

²⁴ Po výsledcích z prvního roku výzkumu můžeme dělat závěry jen o tom, jak respondenti vnímají úroveň svých znalostí a dovedností v současnosti a co je doposud ovlivnilo.

²⁵ Při odpovědích na položené otázky v oblasti znalostí a dovedností odpovídali studenti na škále „určitě ano – spíše ano – spíše ne – určitě ne“. Grafy, které jsou v našem článku uvedeny, sčítají odpovědi „určitě ano a spíše ano“ v položku „ano“ a odpovědi „určitě ne a spíše ne“ v odpověď „ne“.

Míra studentských znalostí

Zajímavé je, že u definice pojmu právo a spravedlnost nepozorujeme nárůst kladných odpovědí, jako je tomu u jiných otázek. Dokonce si studenti třetího ročníku věří nepatrně více než studenti ročníku pátého. Výklad může být dvojnásobný. Buď již studenti pátého ročníku zapomněli definice, které se učili v teorii práva. Nebo skrze studium nabyli dojmu, že definovat právo a spravedlnost jako takové je natolik složité, že to s jistotou z hlavy nemohou říct.²⁶ U definice spravedlnosti naše data dokonce ukazují, že jak třetí, tak pátý ročník si věří méně než ročník první. Co je příčinou? Buď tématu spravedlnosti není při studiu přikládána dostatečná váha, nebo studenti vyšších ročníků spatřují složitost konceptu spravedlnosti a zdráhají se prohlásit, že zvládnou spravedlnost popsat. Zřejmě proto v 5. ročníku odpovědělo „určitě ano“ jen 21 % dotázaných, 46 % odpovědělo „spíše ano“ a 28 % zvolilo možnost „spíše ne“.²⁷

I když nemáme k dispozici data ohledně skutečných znalostí respondentů, takže své vysvětlení relativně malých změn v odpovědích jednotlivých ročníků nemůžeme přesvědčivě doložit, domníváme se, že studenti prvního semestru se nachází ve sféře

²⁶ Autoři výzkumu si uvědomují nesnadnost zdánlivě jednoduchých otázek po významu pojmů právo a spravedlnost. Domníváme se ovšem, že student, neřku-li absolvent právnické fakulty by měl být schopen – alespoň do jisté míry – dokázat uspokojivě vysvětlit, co právo a spravedlnost znamenají. Že obsah těchto pojmů přesahuje jednoduché slovníkové definice, považujeme za součást těchto odpovědí.

²⁷ Tuto interpretaci podporuje i jeden ze studentů pátého ročníku, který do dotazníku připojil poznámku, že „definice pojmu spravedlnosti je natolik obtížná a mnohdy subjektivní, že bych spíše měl pochybnosti o člověku, který ji dokáže ‚z fleku‘ uvést“.

nevědomé neznalosti. Myslí si, že vědí, ale ve skutečnosti nevědí. A současně jim sokratovské vědění toho, že ještě nevědí, zůstává prozatím skryto. Toto naše vysvětlení podporuje i komentář studenta pátého ročníku, který poznamenal, že ho ve studiu motivuje snaha „*vědět víc a víc – protože čím víc se člověk učí, tím více zjišťuje, že vůbec nic neví*“. Studenti třetího ročníku se dostávají v oblasti trestního práva do vědomé neznalosti (vědí, že nevědí), proto na položené otázky pozitivně odpovídalo mnohdy méně studentů než v prvním ročníku.

B. CO A V JAKÉ MÍŘE PŘÍSPĚLO K ROZVOJI ZNALOSTÍ STUDENTŮ?

U studentů třetího a pátého ročníku, kteří již absolvovali několik let výuky na PF UK, nás zajímalo, co jim dle jejich názoru pomohlo jejich právní znalosti²⁸ rozvíjet. Z nabídnutých čtrnácti možností studenti třetího a pátého ročníku zřetelně nejčastěji volili samostudium a účast na seminářích v povinných předmětech, studenti pátého ročníku navíc v 75 % uváděli i zaměstnání v průběhu studia. Zatímco samostudium označilo minimálně 95 % studentů obou sledovaných ročníků, v účasti na seminářích povinných předmětů můžeme pozorovat jistý úbytek zájmu. U studentů třetího ročníku má ještě zásadní vliv pro 52 % respondentů a 43 % spíše přispělo k rozvoji znalostí, u studentů pátého ročníku zásadní vliv poklesl na 34 % a kategorie „spíše přispělo“ se naopak lehce zvýšila na 47 %.

Jak už bylo naznačeno výše, podstatná je role zaměstnání při studiu a vnímání jeho dopadu na zvýšení právních znalostí. Při čtení těchto výsledků je nezbytné přihlídnout k tomu, že 31 % studentů třetího ročníku nikdy nepracovalo, zatímco zkušenosti s praxí má 69 %. Celkem 33 % ze všech studentů hodnotilo, že zaměstnání v oboru zásadní měrou přispělo k rozvoji jejich znalostí, dalších 18 % zvolilo možnost „spíše přispělo“. Při přepočtu pouze na ty, kteří jsou při práci zaměstnaní, vnímá zásadní vliv na rozvoj znalostí 48 % pracujících studentů.

V pátém ročníku pracuje již celých 89 % studentů. Celkem 56 % z nich hodnotilo, že zaměstnání v oboru zásadní měrou přispělo k rozvoji jejich znalostí (při přepočtu je to 63 % z těch, kteří skutečně pracovali), možnost „spíše přispělo“ vybralo dalších 19 % respondentů. Tento vzrůstající trend vnímání vlivu zkušeností ze zaměstnání koreluje s klesajícím trendem vnímání vlivu účasti na seminářích povinných předmětů a přednáškách.

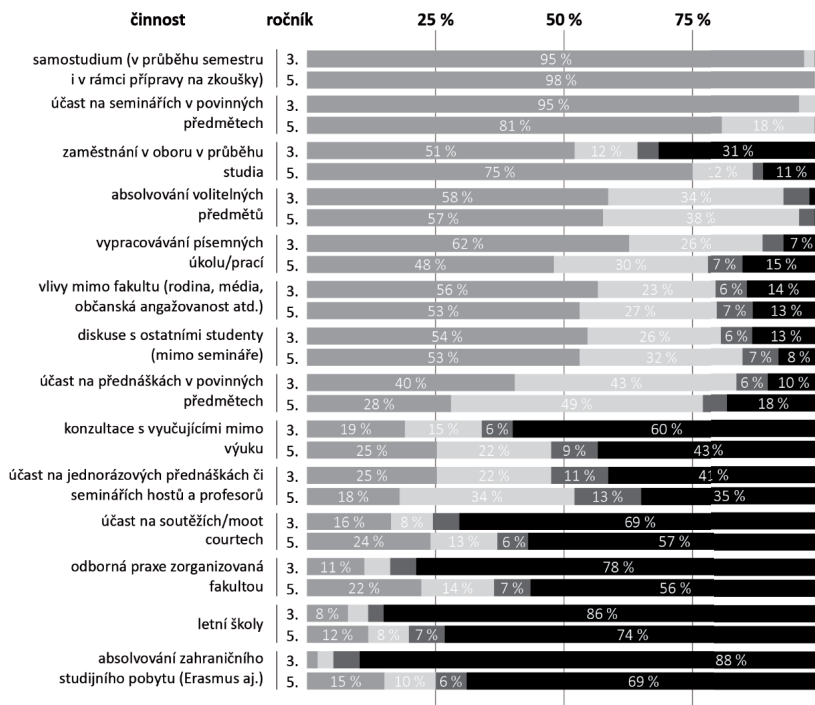
Přednášky, na kterých dle platné akreditace spočívá značná část současného právního vzdělání, za přínosné pro své základní právní znalosti považuje jen 40 % studentů třetího a pouze 28 % studentů pátého ročníku, přičemž zásadní vliv spatřuje jen 6 %, resp. 5 % respondentů.²⁹ Rozdíl v přínosnosti oproti seminářům povinných před-

²⁸ Otázku uvozovala věta „*Předchozí otázka měřila na vaše konkrétní právní znalosti. Co a v jaké míře přispělo k jejich rozvoji?*“, proto se domníváme, že studenti za znalosti pro účely této otázky považovali zejména ty, na které se ptala předchozí otázka. V té jsme se ptali na zcela základní znalosti, jak ostatně okomentoval jeden ze studentů: „*Ptáte se tu na naprosté základy, ať vám někdo definuje z hlavy závod.*“

²⁹ Přednášky jsou na PF UK v zásadě nepovinné. Nevede se na nich docházka a v době notebooků a internetu není těžké získat poznámky někoho z těch, kteří na přednášky chodí. Může se proto stát, že jejich přínosnost v našem výzkumu hodnotí i někdo, kdo se jich pravidelně neúčastní. I s vědomím této souvislosti je třeba interpretovat naše data.

Co přispívá ke zvýšení znalostí, 3. a 5. ročník

Legenda: ■ přispělo ■ nepřispělo ■ nemohu / nedokážu posoudit ■ nikdy jsem se neúčastnil/a či neprovozoval/a

měť dosahuje 50 u studentů třetího a dokonce 63 procentních bodů u studentů pátého ročníku.³⁰ Ukazuje se, že současní studenti si základní právní znalosti neodnášejí z přednášek, ale získávají je zejm. pomocí samostudia, případně ze seminářů povinných předmětů. S ohledem na předestřené výsledky nelze nevznést otázku po roli přednášek v dnešním vysokoškolském vzdělávání, jejich smysluplnosti a skutečného přínosu v rámci vzdělávacího procesu ve srovnání s jinými způsoby vzdělávání. Nedobrého hodnocení se přednášky dočkaly i v anketě mezi cca 1000 studenty PF UK z února 2017. Téměř 90 % respondentů ze všech ročníků uvedlo, že určitě či spíše dochází na semináře, jen necelých 20 % se ovšem přihlásilo k účasti na přednáškách, nejčastěji s argumentem jejich malého přínosu. 72 % studentů navíc uvedlo, že si vybírá přednášky, na které chodí, a to nejčastěji podle osoby a tématu přednášejícího.³¹

³⁰ Student třetího ročníku v tomto ohledu vyjádřil mírný optimismus a zároveň pojmenoval zřejmě největší úskalí přednášek: „Přednášky a semináře se zlepšují sice velmi pomalu, ale nové metody a nový přístup přichází. Možná, že se dožijí toho, že přednášky nebudou jen středoškolský výklad, ale i diskuze.“ Zjištěné výsledky odpovídají i jinému průzkumu mezi studenty fakulty, ve kterém se k pravidelnému navštěvování přednášek přiznalo jen 21 % studentů ze všech ročníků, k pravidelné účasti na seminářích 89 %. Viz ŘÍHA, Michal. *Vztah studentů k přednáškám na PF UK*, str. 6.

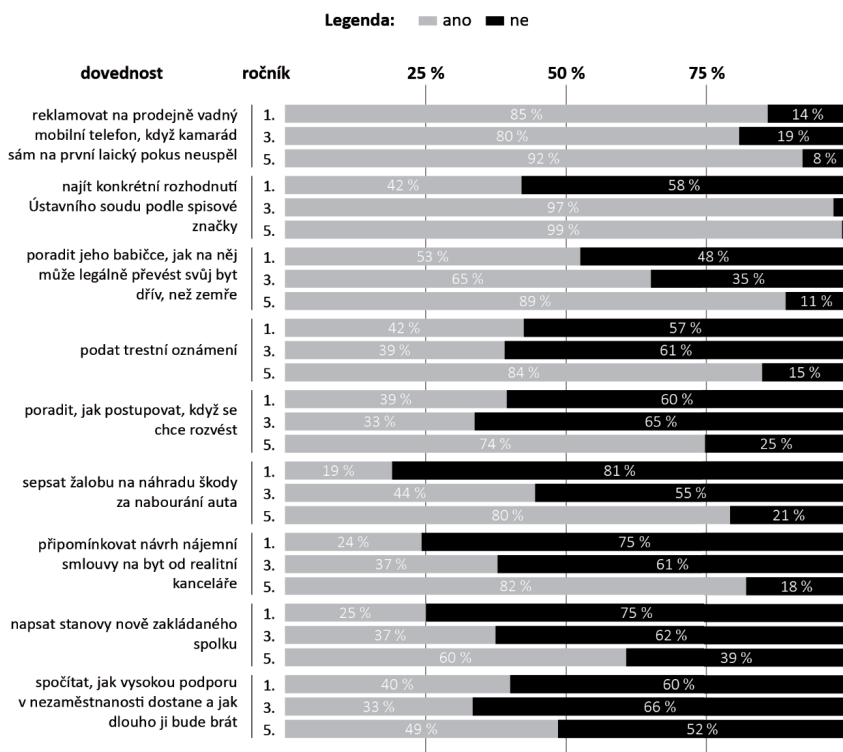
³¹ Viz ŘÍHA, Michal: *Vztah studentů k přednáškám na PF UK*, str. 51.

C. DOVEDNOSTI

Obdobně jako u právních znalostí jsme se studentů ptali na jejich představu o tom, jak náročně by pro ně bylo pomoci kamarádovi s konkrétní právní záležitostí.³²

Nejvíce si studenti věří, že by dokázali reklamovat na prodejně vadný mobilní telefon. Je zajímavé, že si studenti třetího ročníku v této otázce věří méně než studenti ročníku prvního. To pravděpodobně proto, že se jedná o oblast spotřebitelského práva, se kterou se studenti setkávají i bez toho, aby museli studovat právo, jak naznačuje zejména vysoké procento pozitivních odpovědí u studentů na samém počátku prvního ročníku.

Míra studentských dovedností v procentech

Stejný efekt vědomé neznalosti, o kterém jsme psali v souvislosti s právními znalostmi, se zřejmě objevuje i v oblasti dovedností. Jen velmi těžko by studenti mezi prv-

³² Studenti odpovídali na baterii celkem 10 otázek ohledně jejich právních dovedností na škále „s přehledem to zvládnou (už jsem to několikrát dělal/a)“, „spíš to zvládnou (vím, jak na to)“, „spíš to nezvládnou (mám jen tušení, jak na to, nevím, jak na to)“ a „to rozhodně nezvládnou“. Volbou jednotlivých otázek i nabídnutými možnostmi jsme usilovali o to, aby v této části dotazníku studenti neodpovídali toliko na základě svých znalostí, ale zohlednili zejména svoji schopnost konkrétní právní znalosti (např. toho, co je třeba k úspěšné reklamaci či podání trestního oznámení) použít v praxi. Nabízené možnosti studentům také umožnily odpovědět s ohledem na to, jestli danou dovednost již v praxi použili.

ním a třetím ročníkem ztratili jednotlivé dovednosti. Daleko pravděpodobněji jen blíže zjišťují, co daná činnost skutečně vyžaduje a že by ji ještě dostatečně dobře nezvládli. Odpovědi třetího ročníku v oblasti dovedností jsou dokonce ve čtyřech případech horší než v ročníku prvním. Nejvíce je to patrné u otázek „poradit, jak postupovat, když se chce rozvést“ (jednotlivé ročníky: 39 % – 33 % – 74 %), „spočítat, jak vysokou podporu v nezaměstnanosti dostane a jak dlouho ji bude brát“ (40 % – 33 % – 49 %),³³ a „podat trestní oznámení“ (42 % – 39 % – 84 %).

Podstatné nicméně je, že u studentů pátého ročníku jsme ve všech jednotlivých oblastech zaznamenali posun. Znatelný pokrok nicméně můžeme pozorovat v oblasti práva občanského (u schopnosti přečíst a připomínkovat nájemní smlouvu, poradit stran dědění, podat návrh na katastr nemovitostí či vyhotovit žalobu na náhradu škody) i trestního (schopnost podat trestní oznámení), stejně jako u schopnosti najít konkrétní rozhodnutí Ústavního soudu. U studentů na začátku pátého ročníku činí nejvíce potíží sepsat stanovy spolku (jen 60 % odpovědělo ano nebo spíše ano) a již zmiňovaný výpočet podpory v nezaměstnanosti (pouze 49 % si věří). Až na dva případy určitě či spíše dle svého názoru ovládají danou dovednost 3 ze 4 studentů pátého ročníku, což vnímáme jako uspokojivé zjištění.

D. CO A V JAKÉ MÍŘE PŘÍSPĚLO K ROZVOJI DOVEDNOSTÍ?

V této baterii otázek jsme respondentům nabídli 14 vzdělávacích činností, které organizuje fakulta nebo které se realizují mimo fakultu, u kterých studenti označili, do jaké míry přispěly k rozvoji jejich právních dovedností.

Jak ve třetím, tak v pátém ročníku jsou na prvních místech možnosti zaměstnání v oboru v průběhu studia, samostudium a účast na seminářích v povinných předmětech. Pokud výsledky přepočteme na ty studenty, kteří zaměstnaní v průběhu byli, je zřejmé, že zaměstnání v oboru má na rozvoj dovedností studentů zásadní pozitivní vliv.³⁴ Při hodnocení dopadu pravidelných přednášek na rozvoj dovedností studentů není překvapivé, že jsou velmi špatně hodnoceny. Základním cílem přednášek je předání znalostí studentům, nikoli trénink jejich dovedností.

E. HODNOTY A POSTOJE

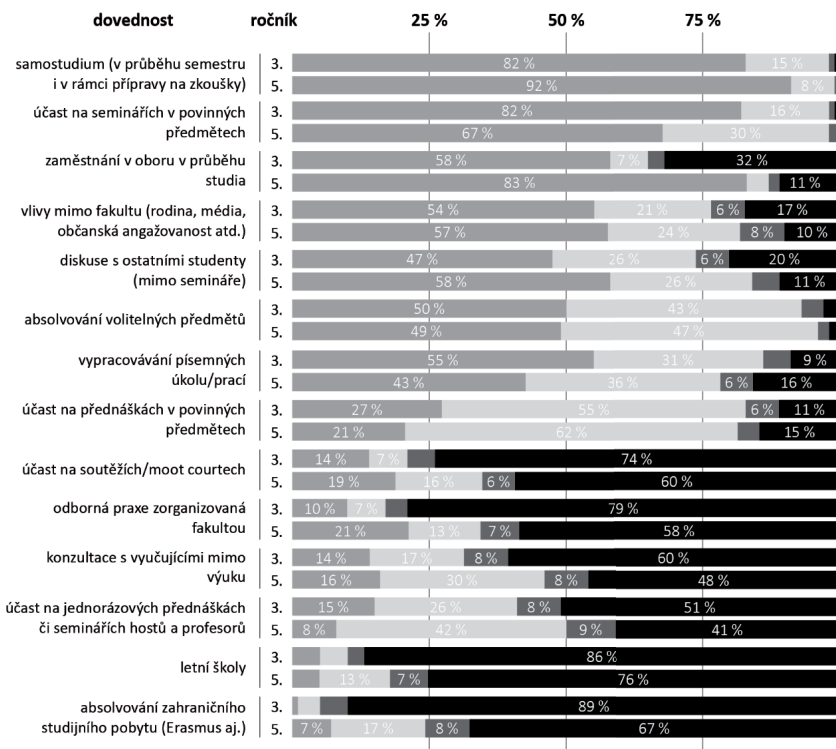
Hodnoty studentů jsme zjišťovali pomocí baterie 15 otázek, které testovaly, kde se studenti nachází na ose mezi liberalismem, zdůrazňujícím osobní svobodu a lidská práva jako základní životní hodnoty, do kterých nemají jednotlivci ani stát zasahovat,

³³ Zde je možné také sledovat jen velmi malý nárůst mezi třetím a pátým ročníkem, způsobený zřejmě tím, že zkoušku z práva sociálního zabezpečení absolvují studenti až v průběhu pátého ročníku.

³⁴ Některým studentům pomohla také „možnost navštěvovat soudní líčení“. Někteří studenti se domnívají, že „jedním skutečným zdrojem praktických znalostí je zaměstnání v advokátní kanceláři a po praktické stránce mi toho fakulta moc nedala“, jiní jsou přesvědčeni, že „praktické dovednosti se dají ve škole nabýt jedině na odborných praxích, ale i tam omezeně“ a přidávají i návrh na zlepšení: „Proč nefunguje systém ‚koleček‘ jako na medicíně? Člověk by vyzkoušel, která oblast ho bude zajímat, a zároveň by nezameškal školu. Pokud člověk chce dnes navštěvovat všechny předměty, které by měl navštěvovat, nemá šanci praktické dovednosti nabýt.“

Co přispívá ke zvýšení dovedností, 3. a 5. ročník

Legenda: ■ přispělo ■ nepřispělo ■ nemohu / nedokážu posoudit ■ nikdy jsem se neúčastnil/a či neprovozoval/a

a autoritativním uspořádáním společnosti, ve které jsou osobní svoboda a lidská práva omezovány, zpravidla s odkazem na zájmy společnosti.³⁵ Některé otázky také zjišťovaly, do jaké míry jsou studenti připraveni podílet se na veřejném dění a bránit svá práva.³⁶

Základní zjištění vyplývající z této obsáhlé baterie otázek je jednoduché: v odpovědích studentů všech tří testovaných ročníků není patrný téměř žádný významný rozdíl či vzájemný rozpor. Hodnotové žebříčky všech tří ročníků jsou v zásadě totožné a až na tři výjimky³⁷ se odpovědi studentů z různých ročníků neodlišují o více než 10 procentních bodů.

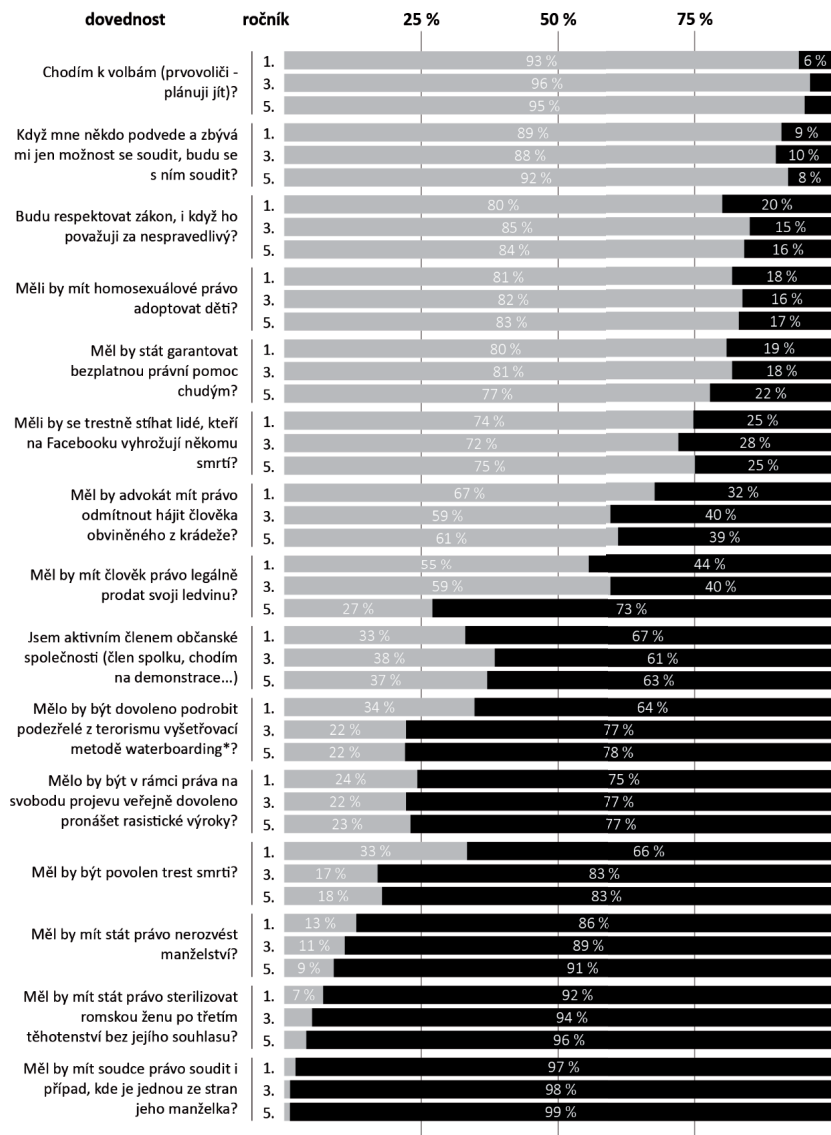
³⁵ Srov. např. klasický politický kompas dostupný např. zde: <https://www.politicalcompass.org/>. Rozdíl mezi liberalismem a autoritářstvím v našem pojetí spočívá ve výsledku (co se ve společnosti smí a co nikoli), nikoli v tom, kdo rozhoduje. Rozdíl mezi tím, zda o ne/připustnosti konkrétního jednání rozhodují jednotlivci, či společnost, by odpovídal dělení na individualismus (rozhoduje primárně každý sám) a kolektivismus (prvořadý je názor společnosti jako celku).

³⁶ Otázka byla uvozena jednoduše: „Odpovězte na následující otázky.“ Studenti odpovídali na škále: určitě ano, spíše ano, spíše ne, určitě ne. Konkrétní znění jednotlivých otázek je uvedeno v grafu.

³⁷ O dvanáct procentních bodů jsou studenti prvního ročníku ochotnější podrobit podezřelý z terorismu waterboardingu, o 16 procentních bodů pak více souhlasí s trestem smrti a o 21 procentních bodů častěji souhlasí s legalizací prodeje ledvin.

Postoje studentů, srovnání všech tří ročníků

Legenda: ■ ano ■ ne

Při podrobnějším pohledu se přece jen ukazují některé odlišnosti, a to u otázek věnovaných přípustnosti trestu smrti, možnosti využití vyšetřovací metody waterboardingu vůči podezřelým z terorismu a právu prodat svoji ledvinu. U prvních dvou otázek studenti prvního ročníku častěji (o 16, resp. 12 procentních bodů) než jejich starší

spolužáci zvolili možnost „ano“. Možná zde svoji roli sehrálo postupné seznámení se s významem základních lidských práv a nezrušitelností závazků, které na sebe Česká republika v této oblasti převzala.

Další velmi zajímavý rozdíl je vidět u otázky týkající se možnosti prodat svoji ledvinu. Zatímco v prvním ročníku je proti 44 % a ve třetím ročníku pouze 40 %, velký skok nastal v pátém ročníku (proti je 73 % respondentů). Možná je to proto, že až studenti posledního ročníku dokáží nahlédnout komplikované právní otázky zásahu do tělesné integrity člověka a obchodování s lidskými orgány ve své nejednoznačnosti a komplexnosti.

Vysvětlení jinak velmi pozoruhodné názorové shody studentů napříč ročníky nabízíme trojí. Buď se na právnickou fakultu hlásí studenti s jasným hodnotovým zakotvením, nebo se hodnotová orientace mladých lidí obecně, jak naznačují někteří autoři,³⁸ tvoří již v dřívějších fázích života a doba vysokoškolského studia na ní již příliš nezmění, zejména pokud se na hodnoty přímo nezaměřuje. Vysvětlení třetí: výuka práva se oblastí postojů a hodnot věnuje jen okrajově, proto nepřináší velké změny. Jelikož by si nicméně absolvent právnické fakulty měl, v souladu s žádoucím profilem absolventa fakulty, osvojit základní právní znalosti, dovednosti i postoje,³⁹ domníváme se, že i fakultní výuka se nutně musí jejich rozvoji věnovat – a to i v případě, že se základ hodnotové orientace tvoří před příchodem na fakultu.⁴⁰ Minimálně základy profesní etiky si však žádný student nemohl osvojit před příchodem na fakultu.

K jakým hodnotám se hlásí současní studenti práv? Naprostá většina chodí volit a je ochotna svá práva bránit u soudu. Čtyři z pěti souhlasí s tím, aby měli homosexuálové právo adoptovat děti a aby stát garantoval bezplatnou právní pomoc chudým. Tři ze čtyř se přiklání k tomu, aby se trestně stíhali lidé, kteří na Facebooku vyhrožují někomu smrtí,⁴¹ a jen každý pátý by dovolil veřejně pronášet rasistické výroky. Podezřelé z terorismu by vyšetřovací metodě waterboarding⁴² podrobil každý třetí (první ročník) či pátý (třetí a pátý ročník) posluchač PF UK. Právo nerozvést manželství, ať už z jakéhokoli důvodu, státu přiznává jen 10 % dotázaných. Mezi 4–7 % pak státu vyhrazuje i právo sterilizovat bez jejího souhlasu romskou ženu po třetím těhotenství. Naproti tomu právo legálně prodat svoji ledvinu hájí 55 % prvního, 37 % třetího a 27 % pátého ročníku. Možná poněkud překvapivé je, že pouze tři ze čtyř budoucích právníků podle svých odpovědí budou respektovat zákon v případě, že ho budou považovat za nespravedlivý.

³⁸ Srov. ŠEREK, Jan. Noví mladí Masaryci? Podpora demokracie a jejich principů u českých adolescentů. *Sociologický časopis*, 2017, č. 2, str. 184 a literaturu, na kterou článek na zmíněné straně odkazuje, a URBAN, Michal: *Efektivní strategie formování právního vědomí středoškolských studentů: případy z praxe*. Praha 2013.

³⁹ Srov. dříve zmiňovaný profil absolventa PF UK.

⁴⁰ Toto koreluje s profilem absolventa PF UK, který počítá s rozvojem jak znalostí, dovedností, tak postojů studentů.

⁴¹ To je ovšem v rozporu s běžnou praxí, kdy ani explicitní výhrůžky smrti nekončí ani trestním stíháním, ale často ani sankcí udělenou v přestupkovém řízení. Srov. např. příběh historika Mgr. Matěje Spurného, Ph.D., *Zpráva o nenávisti v Česku: chtěli zapálit Roma, zastánci migrantů hrozili smrtí* [online]. 2. 7. 2017. Dostupné na: http://www.lidovky.cz/zprava-o-nenavisti-v-cesku-chteli-zapalit-roma-zastanci-migrantu-hrozili-smrti-g03-/zpravy-domov.aspx?c=A170426_105857_In_domov_jho.

⁴² Při waterboardingu je osoba přivázána ke stolu a přes ručník se jí leje voda na nos a ústa, což ztěžuje dýchání a navozuje topení se. Utopení však není záměr vykonavatelů.

V odpovědích můžeme pozorovat zřetelné hodnotové nekonzistence z pohledu klasického politického kompasu a jeho liberálně-autoritářské osy. Jakkoli v řadě případů se studenti hlásí k liberálním hodnotám (právo homosexuálů na adopci dětí, snadná možnost nechat rozvést své manželství), v jiných otázkách zase volí značně neliberální přístup (jen každý pátý by v rámci práva na svobodu projevu dovolil veřejně pronášet rasistické výroky a podobně tak by 3 ze 4 respondentů trestně stíhali ty, kteří na Facebooku vyhrožují někomu smrtí). Stát sice podle studentů PF UK má jen minimálně zasahovat do rodinných záležitostí, má ovšem poměrně striktně ochraňovat veřejný prostor před rasisty či stoupenci násilí a zaručovat bezplatnou právní pomoc chudým. Občanský aktivismus ve studentském podání sice velmi přesvědčivě zahrnuje účast u voleb⁴³ a ochotu hájit svá práva u soudu (ve všech ročnících minimálně 88 %), tradičnější a zejména pak častěji používané nástroje občanské společnosti, tj. spolkový život a účast na demonstraci, ovšem uplatňuje jen zhruba třetina respondentů. Studenti tak víc než definici liberála v evropském smyslu slova svými názory odpovídají liberalismu americkému, který sice hájí individuální svobodu, ale současně „socialisticky“ reguluje základní společenské hodnoty (např. tím, že zakazuje šíření nenávisti).⁴⁴

Logicky by zastánci autoritativnějšího postupu státu měli schvalovat trest smrti i použití waterboardingu. To ovšem naše data nepotvrzují: jakkoli waterboarding či trest smrti schvaluje zhruba každý třetí student prvního ročníku a každý pátý z ročníku třetího a pátého, oba represivní prostředky zároveň podporuje jen každý pátý student prvního ročníku a jen 7 % zástupců dalších ročníků. Podobně tak by se zdálo, že liberálně naladěni mladí lidé budou nejen podporovat adopci dětí homosexuálními páry, ale také odmítat použití waterboardingu. Přesto ovšem 24 % studentů prvního ročníku a 15 % studentů třetího a pátého ročníku schvaluje adopce homosexuálních párů a současně použití značně nátlakové metody waterboardingu vůči podezřelým z terorismu. Pozoruhodné také je, že z těch několika málo procent respondentů, kteří v jednotlivých ročnících souhlasí s nedobrovolnou sterilizací romských žen po třetím těhotenství (7 % – 5 % – 4 %), značně vysoké procento z nich současně podporuje adopce dětí homosexuálními páry. Konkrétně se jedná o 67 % studentů prvního, 64 % z třetího a 90 % pátého ročníku. Uvedené nekonzistence pochopitelně nemusí být výsadou studentů PF UK, ale mohou odrážet širší trendy ve společnosti. Postupná destigmatizace homosexuálů a jejich způsobu života, včetně adopce dětí, probíhá zřetelně v celé společnosti a mezi mladými lidmi zejména.⁴⁵ I v dalších parametrech budou mladí studenti práv studující v hlavním městě pochopitelně liberálněji naladěni než zbytek společnosti. I přesto

⁴³ Obecně ovšem mladí lidé např. dle studie ICCS plánují volit jen v 50 % případů, dle povolebních analýz pak také mladí nebývají nejdisciplinovanější voliči. Je třeba mít na paměti, že na PF UK najdete poměrně specifický soubor mladých lidí. Srov. SCHULZ, Wolfram a kol.: *První zjištění z Mezinárodní studie občanské výchovy* [online]. Praha 2010, s. 60. Dostupné na: http://www.msmt.cz/file/12362_1_1. LINEK, Lukáš. Účast ve sněmovních volbách v roce 2013: zdroje, mobilizace a motivace. *European Electoral Studies*, 2015, č. 2, str. 81.

⁴⁴ Srov. ŠEREK, Jan. *Noví mladí Masaryci?*, str. 199. Autor na základě výzkumu 14–17letých žáků dochází k závěru, že „pohled současných adolescentů na demokracii se zdá být roztržštěný do několika postojových orientací, které spolu nutně nemusejí přilížit souviset“ (konkrétně obecná podpora demokracie a podpora svobody slova a ochrana práv menšin).

⁴⁵ Srov. šetření Centra pro výzkum veřejného mínění „Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – květen 2017“, podle kterého na otázku, zda by „Homosexuální ženy a muži by měli mít právo adoptovat děti“

ovšem např. každý třetí student prvního ročníku souhlasí s uplatněním waterboardingu vůči lidem podezřelým z terorismu.

7. ZÁVĚR

Výzkum prezentovaný v tomto článku představoval, obrazně řečeno, cestu do hlubin študákovy duše. V našem případě navíc duše právnickovy, patřící studentům pražské právnické fakulty. Zkoumal, proč studenti na fakultě studují, jak studují a co si ze studia odnáší, aniž by studentské odpovědi poměřoval s faktickým stavem, tj. např. skutečnou mírou právních znalostí či dovedností, které respondenti uváděli, že ovládají. Obraz studentů, který v tomto článku kreslíme, odpovídá proto tomu, jak se při vši poctivosti i nepřesnosti svého vidění vidí samotní studenti. Ti mohli mít tendenci odpovídat pozitivněji, než jak skutečnost opravdu zažívají, aby vypadali lépe před autory dotazníku i sebou samými⁴⁶.

I přesto jsme přesvědčeni, že výzkum přináší cenná zjištění. Ukazuje, proč na pražská práva přichází mladí lidé studovat, co od studia očekávají, co jsou ochotni mu obětovat a jak vnímají, že naplňuje jejich očekávání. Naše data ukazují, kolik času a energie jsou ochotni studiu věnovat a čím je lze nejlépe motivovat ke studiu.

Celkově se obraz, který současní studenti dle našich dat o fakultě mají, ukazuje jako veskrze pozitivní. Oproti typické zkušenosti, kdy při neformálních rozhovorech i formálních debatách se studenty fakulty začnou poměrně záhy zaznívat kritické, mnohdy dokonce značně kritické hlasy na adresu fakulty, naše data odrážejí lichotivější fakultní podobu. Možná za to může – někteří říkají, že typicky česká – vlastnost začít spíš kritikou než pochvalou, možná skupinová dynamika vede respondenty k soustředění se pouze na některé rysy fakultního studia. Vyplňují-li ovšem každý sám za sebe delší dotazník, jejich odpovědi jsou v souhrnu daleko pozitivnější. Tomu ostatně odpovídají i výsledky pravidelné studentské evaluace, kterou provádí pomocí fakultního informačního systému. Průměrná hodnota na pětibodové škále, kde jedna znamená nejlepší hodnotu, vychází o něco lepší než dvě,⁴⁷ naprostá většina učitelů získává pozitivní slovní hodnocení a pochvalná hodnocení převyšují ta negativní.⁴⁸ Podobnou zkušenost získá ovšem i čtenář průzkumů spokojenosti občanů České republiky. Při cestě hromadnou dopravou, návštěvě českého venkova či pozorování návštěvníků kin či divadel pozorný pozorovatel zpravidla nemívá pocit, že se 6 z 10 lidí považuje za spokojené. A přitom

odpovídá kladně v současnosti 51 % dotázaných, zatímco před 12 lety to bylo 19 % respondentů. Dostupné zde: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4354/f9/ov170608.pdf.

⁴⁶ Někteří respondenti nicméně dotazník odevzdali s tím, že poděkovali za to, co jim pomohl si o sobě a svém studiu uvědomit, což považujeme za signál, že se snažili ho vyplnit spíš dle skutečnosti.

⁴⁷ Srov. výpočty dr. Marka Antoše pravidelně publikované po zveřejnění výsledků ankety na jeho facebookovém profilu.

⁴⁸ Podstatným rysem fakultních evaluací, které probíhají pomocí fakultního informačního systému, je jejich navázání na výuku a nikoli zkoušení. Studenti mohou hodnotit jen ty vyučující, kteří je učili, nikoli ty, kteří je zkoušeli. Neboť zážitek ze zkoušení je i podle našich dat daleko negativnější než z výuky, na kterou lze ostatně mnohdy jednoduše nedorazit, a jelikož zejm. u předmětů povinného základu je spíše výjimkou než pravidlem, že student skládá zkoušku u vyučujícího, který ho také učil, mohou výsledky ankety vyznívat lépe, než jaká je reálná studentská spokojenost.

právě tolik jich v pravidelných průzkumech odpovídá, že jsou celkově spokojeni se svým životem.⁴⁹

Osobnosti svých vyučujících coby klíčovou proměnnou celého vzdělávacího procesu vyzdvihují nejen pravidelné fakultní evaluace, ale i komentáře některých respondentů našeho výzkumu. Za všechny uvedme alespoň jeden, kterého ve studiu motivuje, že „se setkává s inspirativními a brilantními pedagogy a odborníky z praxe, je to však v menšině předmětů. Jde o učitele, kteří se nezabývají suchou materií, ale dokáží studiu vdechnout život, probudit v lidech zájem o předmět. Učitele, kteří ho drží v bublině ‚právo je opravdu skvělé a dá se pochopit‘.“ Výroky tohoto typu potvrzují, že žádná škola nemůže být lepší, než jací jsou učitelé, kteří na ní působí. Jiné výroky nás pak zase upomínají na to, že na výsledné bilanci právnických fakult se podílí celkové nastavení školního kurikula a způsob jeho realizace. Ve srovnání s univerzitami na západ od našich hranic se české studium práv liší mj. tím, že – slovy jiného z našich respondentů – „pokud si člověk vybere kvalitního učitele ... a kvalitní výběrové předměty, má studium rozhodně smysl a spoustu se toho naučí ... [ovšem] i studenti, kteří se vůbec nesnaží, jsou schopni naši fakultu vystudovat (se štěstím a minivýcucem z učiva)“.

Cílem tohoto článku bylo představit a základním způsobem interpretovat základní závěry provedeného dotazníkového šetření. Naším dlouhodobým záměrem je současně stejný dotazník distribuovat studentům každé dva roky, abychom mohli mapovat vývoj jejich odpovědí během studia. Pevně doufáme, že se nám díky podpisové matici podaří sledovat vývoj odpovědí nejen celých ročníků, ale i konkrétních studentů, což nám teprve poskytne unikátní vhled do proměn študákovy duše na jeho cestě pražskou právnickou fakultou.

JUDr. Mgr. Michal Urban, Ph.D.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
urban@prf.cuni.cz
ORCID: 0000-0001-6140-7902

JUDr. Simona Trávníčková, Ph.D.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy

⁴⁹ Souhrn odpovědí „určitě ano“ a „spíše ano“ na otázku „Jak jste celkově spokojeni se svým životem?“. V květnu 2017 tvořila tato skupina dle pravidelných výzkumů CVVM 67 % a v uplynulých letech má tendenci pomalu růst. Za posledních 10 let každopádně tato hodnota neklesla pod 50 %. Srov. CVVM. Spokojenost se životem – květen 2017. Dostupné na: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4356/f9/ov170609.pdf.